

МИРКО ВУЈАЧИЋ

КОД НАС СУ УСПРАВНО УМИРАЛИ И ДЈЕЧАЦИ

Мај је враћао живот земљи. Небо је било меко и рањено орловским кликом. Пропланци снијега, из далека гледани по осојима Вучева, личили су на растурена стада оваца.

Били смо на Сутјесци. То је било друго њено прољеће од како је изгубила своје географско значење. Јер Сутјеска од 13 јуна 1943 године није само земља, није само ријека — она је епопеја.

Она је појам отпора, храбрости и жртве.

Она је трагисвијетла безвучна пјесма. Ехо времена неколико генерација.

Човјек који је учествовао у бици за њу налазио се с нама.

Тај човјек је нешто тражио по њеним обалама и ми смо се чудили његовој упорности. Питали смо га шта тражи, а он нас није чуо. Сав је био окренут Сутјесци. Али не ријеци. Епопеји.

Загледао је дрвеће као какве старе позанике које одавно није видио. Срасли пољупци куршума по стаблима привлачили су му пажњу. Ћутао је и нешто стално тражио. Ослушкивао. Као да је он једини разумио језик ријеке.

Знали смо да се нешто тужно догађа с њим. Оставили смо га на миру. Био је водник, али дужности које није уредно обављао нијесу му се уписивале у гријех.

Када смо дошли на десну обалу Пиве, близу једног моста, којег су партизани за вријеме битке на Сутјесци подигли, он је застао. Јединица је прешла ријеку и зауставила се на супротној обали, а он је остао иза моста.

Личио је на изгубљеника. Очи су му биле мало влажне и натечене. Сагињао се је а нама се чинило да посеже руком за јагликама, које су на својим њежним листићима подизале лањско лишће. Али он је сакупљао чауре. Он није имао чуло за прољеће.

Копao је рукама по шушњу. Скупљао је парчад сукна од одијела мртвих партизана. Шта ће му то? Пратио сам га помало и сам заборављајући гдје сам и у каквом положају.

Зауставио се је код једног грабовог жбуна о чијој је грани висило птичије гнијездо. Ни гнијездо није оставио на миру. Парче сукна извукао је из њега.

„Тај и птицама досађује! Полудио је од неке своје унутрашње трагедије. Нијесмо му смјели дозволити да поново овдје дође. Нешто

га вријеђа. Враћа му успомене и визије које га муче. Не може да им одоли.“

Изгубио се је између зеленила. Пожурио сам да га пронађем. Угледао сам га између два букова стабла. У рукама је држао нешто бијело. Приметио сам да је то кост људске руке. Спустио је на земљу. Узео је парче сува дрвета и брзо с њим копао земљу као да је желио да сачува неку тајну.

Нијесам трептао. Нијесам дисао. Био сам се сав претворио у око радозналости.

Шта то он ради?

Ништа.

У руци је држао парче рукава од једног зимског капута.

Окренуо се око себе и спазио ме. Престао је да копа. Пошао сам напријед пролазећи између лобања које су опрала прољећа. Страшних са здравим нискама зуба које су оптуживале смрт. Покрај бијелих руку, савијених у лактовима, које су грлиле празно, траву и грање. Зашто не сахрањују те руке које су још биле младост? Те руке које неће грлити трептаве чежње мајки. Које се никада неће савити око женског врата. Руке које неће никада потражити било на лијевој страни груди. Зашто ту голотињу смрти још није сакрила земља?

У међувремену, док сам ходао, он је успио да ископа малу раку. У њу је ставио руку погинулог и парче рукава од кабанице. Зајецао је. Али су сви јецаји били окренути њему самом. Ваљда се плашио да га слушамо. Очи су му биле сјајне од сребра суза.

Посједио је изнад „гроба“, онда полако устао. Поново је трагао за нечим. Угледао је бијеле очи јаглика између дрвећа. Бијеле очи раног маја. Утргао је двије-три латице и закитио гроб. Ваздушасте биљке остале су да вену.

Уплашио сам му се за памет.

„Човјече, шта се с тобом догађа? Хајде, пожуре! Сви су прешли ријеку. Тргни се и смири.“

Ћутао је као да ме није чуо. Отсутно је гледао пред собом у траву и лишће. Понекад у празно влажно небо.

Када смо стигли на руб ријеке застао је. Загледао се у њено голицаво грчење. У бијеле жуљеве пјене. У игру хладних зрака сунца по њеној матици. Мрзио је он ову ријеку. То се јасно видјело.

„Човјече, закаснићемо“.

Нијесам се надао одговору. Знао сам га само кад ћути.

„Нека закасим. Нека и ја некад закасим! Пустите ме да сахраним брата!“ — рекао ми је и сав се претворио у брид. Пушку је вукао за собом. Она је зобала земљу.

Заћутао сам. Тешко ме је пао пријекор који ми је упутио.

Нијесам пожелио ништа да кажем нити да га упитам.

Али он је хтео нешто да говори.

„Чуј! Мени није лако. Ја тражим брата. Разумијеш ли ме, тражим брата! Нијесам га нашао. Али сам нашао рукав од његовог капута. И руку сам његову нашао.“

Било ме је страх од њега. Човјек је боловао од туге и нијесам га смио вријеђати. Нека он каже сам што жели. Само сам га гледао и чувао се да не покажем узбуђење.

„Имао је карирани цивилни капут. Боје су остале. Боје дуго живе. Ето баш тамо испод тих букава гдје сам пронашао парче капута видио сам га посљедњи пут узаслоњеног уз стабло. Без обје ноге. Граната му их је отсјекла испод кољена. Неко је стигао да га превије. Чудно је изгледао са дрвеним поткинутим ногама. Ставили су га на коња и довде дотјерали. Наши „инжињерци“ правили су мост, а околу су од ватре топова, авиона, митраљеза гинули дрвеће и људи. Мој брат био је нестрпљив да умре. Тифус није боловао. Био је сасвим свјестан свога положаја. Тифусари. Рањени. Људи на чијим су се лицима највише истицале очи. Колона је прелазила преко Пиве. Коњи и рањени су остајали с друге стране. Јер су Њемци толико кидисавали. Мој брат је кренуо да иде за нама. Звао ме је. Ја нијесам хтео да му се одазовем. Како да му помогнем и гдје да га однесем изван границе смрти? Како то да урадим кад ни мене ноге нијесу могле носити? Имао сам једну руку рањену. Затворио сам очи да га не гледам и уши да му не чујем дозив. Али мој брат је имао снажан глас. Обазрео сам се и видио како се ваља ка мосту, за нама. Био је снажан, лијеп и јак. Пузао је испод дрвећа хватајући рукама за шибље и тако помијерајући труп. Нико није имао снаге ни времена да га убије. Дошао је до моста. Људи су пролазили покрај њега. Тифусари. Он је гледао за нама. Од тога дана очи су ми пуне ужаса. Он ми ни ноћу не да мира. Потсјећа ме у сну. Враћа ми дјетињство. Игру на ливадама. Смијех и рођења кроз прољећа. А кад ме јутро јавом обнажи онда ми се враћа слика с моста. Не могу даље...“

Сио је и гледао у ријеку. Покушао сам да га одведем одатле. Није хтио.

Плакао је.

Ронио је густе сузе. Мутне. Од њих је по лицу остајао траг.

Мало је посједио и сјетио се да је закаснио и да је војска давно одмакла.

Пошли смо.

Стигли смо је.

Недалеко од ушћа Таре наша се је јединица окупила сјутрадан. Враћала се са обала Пиве.

Избјегавао сам да га видим да ме не би потсјећао на приче о брату. Али и он је тога дана желио да казује све до ситница, до крајњег зареза сјећања.

И у његовој памети је било све свјеже као да се тек прије два дана догодило.

„... Погледајте Тару. Баш овдје је погледајте. Рекао би да је кротка и мирна. А она је вучица. Ето ту је прогутала десетак Далматинаца. Неке јединице хтјеле су да се пребаце за Санџак. Узели су ужад да их понесу на другу обалу да би направили висећи мост. Далматинци су се поскидали. Дјечаци мршави као грање. Младост их

је красила, па су и тако мршави били лијеви. Један за другим скакали су у воду. У мутну Тару што се провлачи испод стогодишњих букових жила. Најприје је изгледало да се играју с водом. Видјели су се танки вратови изнад површине ријеке и главе са куштровом косом. Чудна је то игра смрти, воде и људи! Најприје ми се чинило као да ће Тару од шале препливати. Онда су почели да тону. Матица их је вукла и варала. Изгледало је да ће се бар неки спасти и препливати на другу обалу. Али је само један од њих успео да се отргне од матице и да се врати к нама. Лежао је као риба на мокрој трави и онесвијестио се. Био је дјечак. Ко зна је ли жив? Јер 13 јуна 1943 године сваки партизан на Сутјесци био је кандидат за смрт.“

Покрет.

Мислио сам да човјек неће више причати детаље са Сутјеске. Није било пријатно слушати трагидетаље. Уморе такве слике.

Нашли смо се у једној јарузи. Борци су се распоредили по засједама.

Мислио сам да ће се сада примирити и да ће оставити разговор о смрти.

Загледао је стабла по шуми.

„Шта ли сада тражи?“

Пришао ми је.

„Не могу да нађем једно стабло. Оно је шупље. У њему се налази гроб једног дјечака. Једног малог црнпурастог дјечака. Једног дјечака који се много смијао. Њемци су убили тај смијех и тога дјечака. Пуцало је около. Земља је горела. Трава је смрдела од барута. Небо је било опаљено чак до звијезда. Хтио је да се склони од рафала шарца. Погледао је око себе и склонио се у једној дупљи. Само су му се ноге видјеле до кољена. Хтио сам да му кажем да то није заклон. Дјечак од десет година није могао то да зна. Нијесам уграбио да му кажем. Прије сам видео да низа њ цури танак млаз крви и како му око ногу боји земљу. Дјечак је погинуо усправно. Заспао је смрћу у дрвету. Један непознати дјечак имао је непознати гроб. У врху зелен. Радо бих пронашао тај гроб...“

Земља на Сутјесци била је тијесна. Па је зато и дрвеће примало партизанско гробље. Постоји ли још нека земља на свијету у којој је дрвеће гробље?

Постоји ли још неки људски завичај на којем су се тако ородили човјек и земља?

Једна доља пуна траве. Из траве са дна доље, нешто гледа на сунце; бијело као грудa снијега.

Лобања.

Висока чеона кост.

На „обали“ доље костур на стражи. У трави неексплодирана бомба.

Ко је био тај јунак?

Гдје га је мајка родила?

Је ли можда покрај Мораве у трошној брвнари чије су темеље толико пута селили Турци и поплаве?

Или у некој пролетерској мансарди гдје је било узано и преузано ваздуху, животу и слободи?

Можда негдје уз море, уз свјетлуцање риба под мрежама?

Ко зна?

Ишли смо кроз пропланке и сретали гробове које су сахранили кише и сњегови. А онда смо у оштрој визији, у заједничкој расвјети зеленила и сунца, уз оркестар топова и „штука“ чули како Горан стиховима зове слободу:

*„Слобода ждере месо и крв гута,
Слобода ноге криши, ломи руке.
Дарови њени гробља су и муке.
Слобода је страшна, хладна и крута.*

*Њене су војске костури, мртваци;
Њена су врата грозне смрти и раље,
А подеране њезине су хаље,
И црни од крви и дима барјаци.*

— — — — —

*Пужи, Слободо, не треба да легиш,
Нека твоје кости покривају крпе,
Ал' једном изнад наше мртве хрпе
Животом ће се Смрти да осветиш.“*

— — — — —